

Debródi Gábor
(Kresz Géza Mentőműzeum)

OKTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS A MENTŐK KORAI GYAKORLATÁTÓL NAPJAINKIG

ÖSSZEFOGLALÁS: *Változó világunkban az egészségügynek, s így a mentőknek is megannyi kihívással szemben kell helytállniuk. E kihívások nemcsak tárgyi, hanem szellemi vonatkozásúak is, melyeknek egyik sarokpontja az oktatás és a már megszerzett tudás rendszeres, kézségszintű begyakorlata. A mögöttünk lévő egy és negyedszázad gyakorlatának sikerei is e készségek szinten tartására és az újabb elemek elsajátítására épül, melynek történetét kívánja a szerző e rövid összefoglalásban ismertetni a Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület és jogutódjának, az Országos Mentőszolgálat gyakorlatának tükrében.*

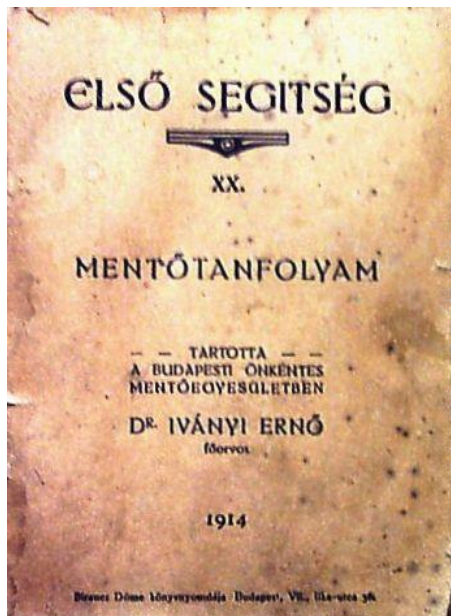
A 19. század végén, 1887-ben alapított Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület (BÖME) hatalmas feladatra vállalkozott; a közel egymillió lakosú főváros mentőellátását kívánta egymaga biztosítani. Ahhoz, hogy mindez a kor technikai és szakmai elvárásainak megfelelően történjen a mentőegyesület alapító orvos-igazgatója, KRESZ GÉZA a kezdetektől komoly súlyt fektetett a kivonuló állomány felkészítésére, képzésére. Ennek eredményeként, mint ismert csakis vizsgázott mentők (szigorló orvosok, orvostanhallgatók) teljesíthettek a mentőknél szolgálatot. Az alsóbb éves medikusok mentőápolói munkakört töltöttek be.¹

Az oktatás szerepének súlya már indulásuk első napjaiban tetet öltött, ugyan is a jelentkező medikusokat az egyesület orvosai készítették fel a legalapvetőbb gyakorlati tudnivalókból, mint a betegmozgatásból, dokumentumok vezetéséből és az elsősegélynyújtás alapjaiból, további gyakorlati oktatásukat még a Budapesten ideiglenesen szolgálatot teljesítő bécsi mentők folytatták. Ez természetesen csak az első napokra volt érvényes, a továbbiakban már a fővárosi mentők tartották a további tanfolyamokat.

A kivonuló állomány – medikus-mentők és ápolói feladatokat betöltő segédmentők – a Markó utcai mentőállomáson elméleti és gyakorlati előadásokon vettek részt. Ezt követték a kötözési és betegszállítási gyakorlatok. Oktatásuk sebészeti, belgyógyászati és ún. „különleges esetek” tünettanárból és ellátásából állt. A „*Sebészeti bántalmak*” c. előadássorozat a sebek, vérzések, törések ficamok, zúzódások és rándulások ismertetéséből és ellátásából állt. A „*Belgyógyászati esetek*” az idegrendszer, keringési rendszer (kardiológiai betegségek), továbbá a légző- és emésztőszervek betegségeinek ismertetéséből állt. A „*Különleges*

¹ A BÖME igazgatója a napi mentőmunka irányításán túl szakmai továbbképzéseket szervezett – oktatók és segédanyag biztosítása -, az oktatás zökkenőmentes lebonyolítását az egyesület főorvosával ellenőriztette.

bántalmak” szülések, sérvek, a tüdőbe, orr-, és szájgaratba került idegen testek okozta fulladás, megfagyás, napszúrás, villámcsapás, halál és „tetszhalál” eseteit. A kurzus negyedik előadássorozatában gyógyszeres ismeretekkel, kötszerekkel és kötözéstanal, majd betegszállítással, a betegmozgatás speciális műfogásaival ismerkedtek a hallgatók.

Medikusok számára összeállított tankönyv

Ugyancsak el kellett sajátítaniuk a mentő-jelölteknek a különböző mentőfelszerelések pontos tartalmát és alkalmazását. Az oktatást számonkérés követe, mely elsősegélynyújtásból, a mentőfelszerelések ismertetéséből, kötözéstanal ismeretekből, az esetdokumentáció, formanyomtatványok kitöltéséből, katonai rendgyakorlatokból és tömeges szerencsétlenségekkor alkalmazandó szabályok és vezénylet ismertetéséből állt. Gyakorlati részeként betegszállítási ismeretek bemutatásából és mentőkocsiban végzett szituációs gyakorlatok végrehajtásából állt.

Nem sokkal a második világháború végét követően, a mentés államosításának eredményeként életre hívott Országos Mentőszolgálat saját körében szervezte meg továbbképzéseit kivonuló állományának és folytatva elődeinek oktatói tevékenységét, elsősegélynyújtó tanfolyamokat indított az egészségügyben tanulók és dolgozók, valamint a laikus érdeklődők számára, melynek jegyében az oktatás egységesítésére törekedett:

Az oktatásra Budapesten és vidéken is, saját szervezésű tanfolyamok keretében került sor. A tanfolyamok szervezői sokat vártak az oktatás megszervezésétől, és nagy tettvágygal láttak hozzá a feladathoz. Az államosítás előtti képzési rendszer ugyan országosan működött, de „aki, amit gondolt” alapon, az előadó felkészültségétől nagyban függő, és egymásnak nemritkán ellentmondó anyagokból oktatták ismereteiket. Az egyedüli kivételt a mentők jelentették, bár oktatási anyaguk nem volt összehangolva, mégis, e tanfolyamokon nagyjából egységes elvek alapján képezték ki a résztvevőket. OROVECZ BÉLA főigazgató nem titkolt ellenérzéssel ostromozta a korábbi rendszert: „...*Ez az állapot alkalmas arra, hogy a laikus hitét az elsősegélynyújtásban megrendítse, illetve egyes orvosok munkáját szükségtelen, sőt káros kritika tárgyává tegye. Ennek a visszásságnak kiküszöbölése régóta megoldásra váró feladat, mellyel azonban csak most, az Országos Mentőszolgálat életrehívása után tudunk érdemlegesen foglalkozni.*”²

A mentőápolói szakképesítés megszerzésének hivatalos elismerését hosszú tárgyalások előzték meg. Az előzményekhez tartozott, hogy a BÖME és a VVOME ápolói kara még 1948 márciusában – közvetlenül a mentés államosítása előtt – a Mentésügyi Szakcsoporthoz fordult, melyben jogos kérésüknek megfelelően kérvényt terjesztettek elő, hogy megszerezhessék a mentőápolói szakképesítést. A mentőápolók kérésének és a Mentésügyi Szakcsoport, majd OROVECZ BÉLA addigra kinevezett főigazgató szakmai elképzeléseinek megfelelően, a népjóléti miniszter 1949-ben, 181.000/1949. N. M. számú rendeletében rögzítette a Mentőszolgálat mentőápolói számára rendszeresített elméleti és gyakorlati tananyagot. A képzés időtartamát 300 órában határozta meg. A hat hónapig tartó tanfolyam elméleti és gyakorlati képzésből állt. Az első szaktanfolyam 1949. július 18-án, 27 mentőápoló-jelölttel indult. 1951. január 1-jétől a további munkaviszony fenntartásához már alapvető követelmény volt a tanfolyam teljesítése. A rendelet értelmében a tanfolyam összes személyi és dologi kiadásait az OMSZ állta. A rendelet 12.§-a értelmében azon ápolók, akik a rendelet hatályba lépése, vagyis 1949. január 19-e előtt legalább öt éven át mentőápolói munkakörben teljesítettek szolgálatot, az országos mentőápolói nyilvántartásba automatikusan bekerültek. 1960-tól levelező formában folytatódott a képzés, melynek keretén belül a

² *Magyar Mentésügy*, II. évf. (1949) 2. sz. p. 69-70. Orovecz főigazgató elképzelése szerint az OMSZ-nak háromszintű oktatásra kell törekednie. Az alapfokú oktatásban az elsősegélynyújtás iránt érdeklődő laikus nagyközönséget kell részesíteni, középfokúban azokat, akik foglalkozásuknál fogva gyakran kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy ismereteiket alkalmazzák. E szerint a tanfolyamok hallgatói ápolónők, védőnők, üzemvezetők, gépkocsivezetők, hajósok stb. lennének. Felsőfokú képzésben a medikusokat és a szigorló orvosokat részesítenék.

hallgatók az immár arra kijelölt sebészeti, szülészet-nőgyógyászati, belgyógyászati és toxikológiai osztályokon voltak kötelesek szakmai gyakorlaton részt venni. 1976-tól 3 éves képzési forma indult, a munka melletti szaktanfolyamon az első két évben általános ápolói és asszisztensi képesítést szereztek a hallgatók, az utolsó évben szakosító képzés keretében szereztek meg a mentőápolói szakképesítést. A jogszabályok módosulása következtében a mentőápoló-képzés 1996 után már nappali képzés keretében folytatódott, mely szervezetileg a Mentőszolgálaton kívül, erre szakosodott oktatási intézményekben folytatódott. Az iskolán belüli nappali képzés hallgatói érettségi bizonyítvánnyal rendelkező továbbtanulók, míg az iskolán kívüli, szintén négy féléves levelező képzés hallgatói az OMSZ-nál munkaviszonyban álló, érettségizett tovább tanuló fiatalok voltak.

Mentőápolói oklevél 1949-ből

Ígéretes, a Mentőszolgálat hosszú távú szakmai elvárásainak megfelelő döntés született 2011-ben: az OMSZ Oxiológiai Oktatási Osztálya ismét elindította saját szervezésében a mentőápoló, iskolarendszeren kívüli négy féléves képzést. Az érettségi bizonyítvánnyal rendelkező fiatalok elméleti, gyakorlati tantárgyakat és gyakorlati képzésük során a kivunuló mentőmunkában, a mentésirányításban, diszpécseri munkában, ambulancián, sürgősségi felvételi osztályon, sebészen – traumatológián, intenzív terápiás osztályon, toxikológiai, szülészet-nőgyógyászati, gyermekgyógyászati osztályokon szereznek gyakorlatot.³

³ Anatómia-élettan, belgyógyászat, gyógyszerstan, kisklinikumi ismeretek, oxiológia, patológia, szülészet, nőgyógyászat, toxikológia, katasztrófa medicina, traumatológia-sebészet, etikai és jogi ismeretek, ápolástan, szak- és intenzív terápia ápolástan, orvosi és szakmai idegen nyelv, adminisztráció, egészségstan, közegészségstan-járványtan elméleti tantárgyaik, az eü. szervezés és irányítás, mentéstechnika, reanimatológia -

Tananyaguk egységes, mely az Oktatási Osztály munkatársai által összeállított szakirodalom lapján készült. Az újraindított belső képzés mellett a Mentőszolgálattal szerződésben lévő középfokú oktatási intézményekben továbbra is folyik mentőápoló-képzés.

2005-ben, a betegellátás színvonalának emelése érdekében, az ún. orvos nélküli esetkocsik (ONE) mintájára⁴ – annak szakmai színvonalát és kompetenciáját meghaladó, esetfeladatok ellátására kialakított, többletfelszereléssel ellátott – kiemelt mentőegységek (KIM) indultak a Mentőszolgálatnál. Az egyhetes szakápolói továbbképzést szolgáló, 40 órás KIM-tanfolyamra belső pályázat útján vették fel az arra alkalmasnak ítélt mentőápolókat és gépkocsivezetőket. Az első tanfolyam 2005 májusában indult. Az idő rövideje miatt az elsőként kiképzett két csoport tagjait még belső pályázat nélkül vették fel a KIM-tanfolyamra; állomásvezetők szakmai gyakorlatuk, alkalmasságuk és AED-képzettségük alapján választották ki őket. Az elsőként felvett KIM- tanfolyamhallgatók 13 város mentőállomásairól érkeztek. A jelentkezőket a Szervezési és Módszertani Osztály (SZMO) szervezésében oktatták, a KIM-képzést NAGY ÁGNES mentőorvos, az SZMO munkatársa irányította. A képzés során az újonnan rendszeresítésre kerülő mentőeszközöket és a feladatok ellátásával kapcsolatos szakmai protokollokat ismertették meg a mentőápoló-gépkocsivezető párosokkal. A gépkocsivezetők a tanfolyamon kötelező vezetési gyakorlaton is részt vettek. A továbbképzés elméleti és gyakorlati vizsgával zárult. Az SZMO kocsinként öt párost képzett ki, és egy súlyt helyezett a KIM-en szolgálatot teljesítők ismétlődő képzésére is.

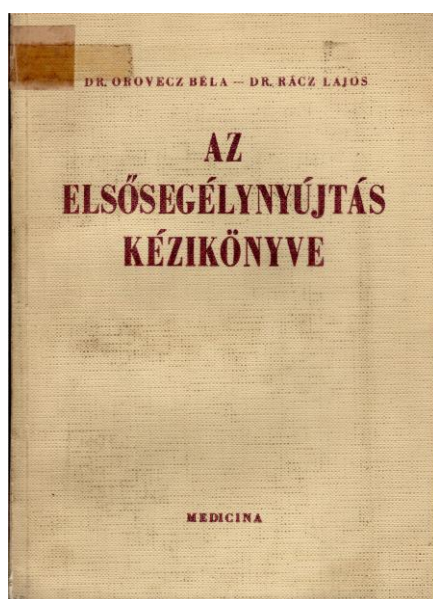
Elődje hagyományait követve, az OMSZ is igyekezett valamennyi betege számára orvosi jelenlétet biztosítani, de országos méretéből kifolyólag szükségképpen törekednie kellett a mentőtiszti szolgálat bővítésére is a folyamatos betegellátás érdekében; 1948 novemberében 45 órás előadás-sorozatot szerveztek a mentőkhöz jelentkező medikusok számára. Az akkori rendszer szerint a harmadéves orvostanhallgatók már jelentkezhettek, hogy mentőtisztek legyenek, így hetente két alkalommal, napi 12 órában tartott a vonulás a szekundáns mentőtisztjelölteknek. Miután sikeres vizsgát tettek, már joguk volt önálló helyszíni ellátó tevékenységet végezni. Képzésük három hónapig tartott, vizsgájuk elméleti számonkérésből állt, tankönyvük nem volt. Oktatásuk mentőállomásukon, vizsgájuk már a Markó utcában történt, sőt a már Budapesten önállóan kivonuló mentőtiszteket a főigazgató havonta megrendezett továbbképzésre rendelte be.

újraélesztési gyakorlat, tömeges baleset, katasztrófa medicina, légi mentés és betegszállítás, önvédelem – sport, diszpécser feladatok kurzusokon gyakorlati tantárgyaikat sajátíthatják el.

⁴ Az ún. ONE („orvos nélküli”) mentőegységek tagjai az 1960-as években, az akkori rohamkocsi-szolgálat ápolói és gépkocsivezetői karából kerültek ki.

Országos ellátási hatásköre végett a Mentőszolgálat néhány évvel később, 1954-ben egyéves képzési idővel, iskolarendszeren kívüli mentő-orvossegédképző tanfolyamot indított. Hallgatóit korábban egyetemen tanult, de tanulmányaikat legtöbbször politikai okok folytán megszakítani kénytelen medikusokból verbuválták. A leendő orvossegédek – önállóan teljesített kivonuló szolgálatuk mellett – néhány hónapig tartó tanfolyamot hallgattak, melynek elvégzését követően okleveles orvossegédekké váltak. Az orvossegédjelölteknek mentőorvosok és meghívott klinikusok tartottak előadásokat. Tankönyvük nem volt, órai jegyzeteikből tanultak és vizsgáztak. Az első – és egyben egyetlen – évfolyam az 1955. július 14–19. között megtartott államvizsgán fejezte be tanulmányait; a 41 fő végzett orvossegéd a fővárosi és vidéki állomásokon kezdte meg szolgálatát.

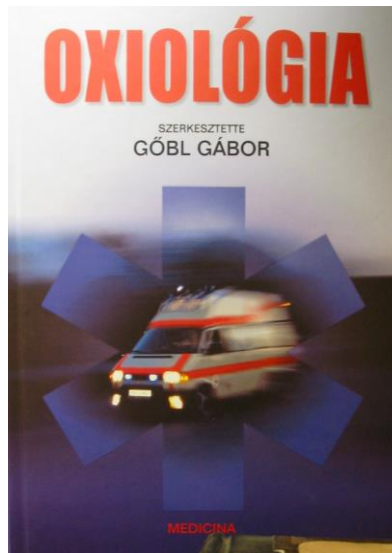
Ugyancsak egyetemi jogviszonnyal nem rendelkező mentődolgozók számára indított tanfolyam volt a BENCZE BÉLA főigazgató és GÁBOR AURÉL tudományos főmunkatárs vezetésével 1969-ben indított mentőtiszti tanfolyam, mely az érettségivel és többéves szakmai gyakorlattal rendelkező mentőszakápolóknak teremtett lehetőséget kétéves szakképzés keretében megszerezhető mentőtiszti képesítés eléréséhez. A régóta várt képzést hosszú várakozás előzte meg; a tanfolyam hallgatói közül többen ekkor már a negyvenes éveikben jártak. Oktatásukat a főigazgatón és GÁBOR AURÉLON kívül egyéb szakorvosok végezték, a stúdiumokat részben egyetemi tankönyvekből sajátították el. Államvizsgájukat a főigazgató, a tanfolyam vezetője előtt tették le, világnézet, belgyógyászat, sebészet-traumatológia, szülészet-nőgyógyászat, gyógyszerteran és mentés tantárgyakból.

Korabeli elsősegélynyújtó szakkönyv az 1960-as évek elejéről

A 1975-ben miniszteri rendelet emelte a mentőtisztképzést főiskolai rangra. Az akkor felállított Egészségügyi Főiskolán BENCZE BÉLA főigazgató kitartásának köszönhetően az induló szakok között akkreditálták a mentőtiszt-szakot, s így Újpesten folytatódott tovább a már diplomás szakembereket adó felsőfokú levelező képzés. Látva a hallgatók érdeklődését és számolva e szakterület megnövekedett súlyával, feladataival a fővárosi képzés mintájára az elmúlt évtizedben, több nagyvárosban is elindult a képzésük; így Nyíregyházán, Pécsen, és Szombathelyen is lehetőségük van a mentéstudomány iránt érdeklődő fiataloknak a diplomás képzésben való részvételre. Budapesten és Nyíregyházán nappali és levelező, Szombathelyen levelező, Pécsen nappali formában történik.

Az elsősegélynyújtás, az oxiológia egyetemen történő oktatását régóta szorgalmazták a mentőorvosok, kik az orvosképzés egyik alaptárgyaként kívánták egyetemi *curriculum*ként bevezetni. Az ügy fontosságát jelzi, hogy az 1968. évi mentőorvosi kongresszuson is szóba került a tantárgy egyetemi oktatásba való integrálása, de az akkreditáció leggyakoribb ellenérve mindannyiszor az oktatói kar és a hallgatók túlterheltsége volt. Már az 1950-es évek közepétől szerveztek a Mentőszolgálat orvosai az egyetemek végzős hallgatói számára mentőtiszt speciálkollégiumokat. 1973-ban az Egészségügyi Minisztérium elvileg elismerte az új diszciplína önállóságát, de az igazi áttörés 1979-ben következett, mikor az oxiológia önálló szakvizsgatárgy lett, életbe lépését a 9/1978. (XI. 29.) EüM rendelet tette lehetővé. Tudományos sikernek és a szakma elismerésének számított, hogy a rendelet az oxiológiai szakorvosképzést az OMSZ szervezésére bízta, követelményrendszerét a Mentőszolgálat a budapesti Orvostovábbképző Intézettel egyeztetve állította össze. Az első okleveleket *honoris causaként* 43 régóta praktizáló mentőorvos kapta. 1983-ban pedig megtörtént az újabb áttörés: a tudományág oktatása az alapképzés ötödik évétől kötelezően beépült az orvostudományi egyetemek alapképzésébe. Megteremtve az új medikus-mentőtiszt szolgálat alapjait, így az oxiológia alapjait V. évben kötelező tananyagként, majd szabadon választható speciálkollégiuma magasabb szinten egészített ki. A speciálkollégiumot záró vizsga és az azt követő gyakorlati követelmények teljesítése jogosította fel a hallgatót mentőtiszt III.-ként történő foglalkoztatására.

Dr. Góbl Gábor szerkesztésében megjelent Oxyológia tankönyv

A 2007-ben kiadott rendeletek nyomán a diszciplína tartalmában és nevében is megváltozott; az új, prehospitális és kórházi tevékenységre egyaránt jogosító diszciplína neve 2007-től „oxiológia és sürgősségi orvostan” lett. A szakképesítés nevének és tartalmának módosítását a 66/1999. (XII. 25.) EüM-rendelet módosításaként életbe lépő 42/2007. (IX. 19.) EüM-rendelet szabályozza.